

ת. מ. יארושבסקי / המחלוקת על אופי הקאתוליות בפולין

נכתב כבר משהו בפטגלונד קולטוראלני על ויכוחים בחוגים הקאתו-ליים מסביב למגמות התפתחותה של הקאתוליות המודרנית בפולין. הנושא הראשי של הוויכוחים היה המסורת ההיסטורית הכפולה, הדו-צדדית, של הנצרות: מצד אחד המסורת של קאתוליות אינקביזיטורית בעלת נטיות תיאוקראטיות, ומצד שני מסורת ה"נצרות האוחאנגלית", המדגישה את אמצעי השיכנוע הרעיוני והדוגמה האישית בהפצת האמונה. אלו הן מסורות נוגדות של אבסקוראנטיות רעיוני ומסעי-רדיפה כנגד כל ה"חדש" מחד גיסא, ושל נצרות אינטלקטואלית, הפקחה לכל שהוא בעל-ערך בתרבות החדשה והצוודת לעבר מיפגש עם תרבות חדישה זו מאידך גיסא. נושאה הראשי של הפלוגתא שהיא מענייננו היתה לבסוף השאלה, באיזו מידה תשאב הקאתוליות הפולנית מאוצר דוגמותיו של הזרם הסובלני והאינטלקטואלי בקאתוליות הצרפתית, ובאיזו מידה תעצב את עצמה לפי המתכונת הקנאית והמעודדת-פרימיטיביות של הקאתוליות הספרדית.

השלב הראשון של הוויכוח נגע בתפישה של מה שקרוי "קאתוליות דינאמית". דוגלי תפישה זו יצאו בכתב-עת, ז'נאק' כנגד סיסמת קאתוליות סטאטית, המבטאת דתיות מסוגרת, שטחית ופרימיטיבית, אנטי-אינטלקטור-אלית, שענייתה רק בסממנים החיצוניים של חייהדת. אישים אלה צידדו בדתיות דינאמית פקוזה-ופתוחה, הנובעת מבחירה אוטנטית, אינטלקטואלית וריגשית. הטבעה בתוכם אוניברסאליות ויקת-אחוזה חברתית לאנשים

שמחוץ למסגרת הכנסייה. כך הועלתה תפישת-קאתוליות, ש-קרובים לה גם מאטריאליסטים ואטיאיסטים" במידה שהם מסורים לעניין ה-אדם כפי שהוא". כן נמתחה ב-זנאק' ביקורת חריפה על גישת השמרנות החברתית ואי-הסובלנות הדתית, שהיתה מנת-חלקה של ההירארכיה הכנסייתית בפולין בין שתי מלחמות עולם.

השלב השני של הוויכוח היה קשור בפלמוס על אמצעי-ההטפה "עשירים" ו"עניים". אחד המתווכחים, המרופ' סביו'אבסקי, דחה את מסורות ה-קאתוליות האינקביזטוריות ותבע שהכנסייה תיגמל אחת-ולתמיד משימוש באמצעים ה"עשירים" של הגנת-האמונה, כגון "שליחת חירות אישית, מאבק צבאי, עונשי-גוף, עיניים, עונש-מוות", ובכלל תימנע משימוש בכל צורה של כפייה ישירה ועקיפה, הכרוכה בניצול עוצמה חומרית. לפי דעתו של פרופ' סביו'אבסקי, ה"תרבות הנוצרית החדשה שעלינו לחזקה" חייבת להיות תרבות ה"אמצעים העניים" בהטפתה. הקאתוליות המודרנית צריכה להגן על עקרונות הסובלנות האזרחית. ברם, חלק מנשאי המישרות הגבוהות בהירארכיה הכנסייתית, הידועים בעמדתם השמרנית והתקיפה כלפי המדינה והמשטר, יצאו נגד "אינטלקטואלים" קאתוליים תבוסניים ומינימאליסטים, המעזים לצאת חוצץ ולפסול את זכות הכנסייה להפעיל את כל האמצעים, לרבות את אמצעי-הלחץ ה"עשירים", בהסתמכם על דוגמות מפוקפקות מתיאוריה ופראק-טיקה של הקאתוליות הצרפתית.

בדו"ר-חון, הומו דא"י פורסם אפילו מאמר, שהצדיק מבחינה תיאולוגית את האינקביזיציה, ביקר זרמים שמאליים בקאתוליות צרפתית והעלה על נס את ה"שיטות המתקיפות" של הקאתוליות בספרד.

שלב שלישי בוויכוח מעניק ורב-חשיבות זה קשור ביחס הקאתוליות ל"דרך הפולנית אל הסוציאליזם". בד בבד עם בדיקות זהירות של אפשרויות הפשרה בעיתונות הקאתולית, מורגשת גם גישה שמבטלת את עצם הפיקפק הפוליטי שבשאלה זו. דוגלי גישה זו דנים רק (על המישטח הציבורי של הבירור) איך אפשר להבטיח את מאקסימום החירויות הדימוקראטיות במסגרת הוודאית של המשטר החדש.

מצדדי תפישה זו, שביטאונם הוא הירחוק, וייז' (קשור'), יוצאים מתוך עמדות פרסונאליסטיות מובהקות (ומושפעים בעיקר על-ידי ע. מזניה הצרפתי). הם שאפים "לצאת למיפגש עם הצורות וההיסטוריות החדשות מבלי להתמסר לחלום על חזרה לסטאטוס-קו-אנטה". אלא שהם רוצים בכל מצדדם להבטיח אותם הישגים שבשמירת חופש-דפוס-וויכוח, המבדילים את פולין משכנותיה הדימוקראטיות-עממיות.

קיים גם גחך-ביניים בוויכוח מקיף זה, שגליו מתפשטים יותר ויותר ומכים הדים בקרב האינטליגנציה. י. סופיל, למשל, פירסם מסה ארוכה בשם "לא צרפתי, לא ספרדי", שבה הוא יוצא נגד חלוקה מדומה ופיצול מלאכותי

של המסורת הקאתולית, ה־אניברסאלית, ה־כל־אירופית". ברם, נראה, שבכל אופן צרה עינו בייחוד שבאופנה האינטלקטואלית של חיקוי האקלים התרבותי הצרפתי בסוגיה זו. הוא אינו אזהר את אלה שמגיעים לקאתוליות, לא דרך האוואנגליזם, אלא דרך אופנת מוריאק ומאריטן.

לבסוף צריך לציין את מסתו המעמיקה של האינטלקטואל הקאתולי י. אסקה (ב־קשר שזוהר לעיל). המתברר מבדיל בין מגמה "אפולוגטית" לבין מגמה "פילוסופית" בקאתוליות המודרנית. המגמה האפולוגטית מסגלת לעצמה באופן שטחי כמה מתפעוליה של הציוויליזציה החדשה מזה ומסתמכת על כמה מפירות התרבות החדשה מזה. ואילו המגמה הפילוסופית שבקאתוליות האינטלקטואלית עניינה בחיוב האימאננטי של הערכים הנוצריים לא מתוך פולמוס אפולוגטי־טאקטי, אלא מתוך דיאלוג כן ואזהר עם ההשקפות הלא־נוצריות בפילוסופיה, בתרבות ובאמנות. מתוך הודאה בסגולת השאיפה הערכית שבהשקפות אלו. מתוך התעניינות וסקרנות אינטלקטואלית לשמן. המחבר מביא לדוגמה את תורותיו של איינשטיין. הפולמוסן ה־אפולוגטי־יתעניין רק אם איינשטיין היה מאמין מבחינה דתית ואם אפשר להשתמש בתורתו לשם הוכחת קיום האלוהות. אבל האינטלקטואל הקאתולי האמיתי חייב לחוות את גוף האסוציאציות ושינויי ראיית־עולם, הכרוכים בציוור היקום האינשטייני.

גם בתוך מחנה ה־קאתוליות הפילוסופית מבחין י. אסקה שתי גישות אפשריות. הגישה האחת מתרכזת בהטפה לטיפוח התרבות הנוצרית המזוקקת בתוך תרבות־המערב הכללית, התילונית, החדשה. זוהי גישה קונסטרוקטיבית, פעלתנית וחיונית, אך יש בה גם סכנות של הסתגרות במעין גיטו מבוצר. הגישה השנייה מטיפה יותר למזיגת יסודות נוצריים בתרבות המודרנית, תוך־כדי הודאה עקרונית ב־"פלוראליזם החברה המודרנית" מבלי להירתע ממנו ומבלי לחשוש מייד מאובדן הדיוקן הרוחני העצמאי.

יארשבסקי, מחבר המאמר, שהוא עצמו מרחוק מהחוגים הקאתוליים ומקורב יותר לזרם האידיאולוגי הרשמי בפולין, מסיים את דבריו בהבעת תקווה שפולמוס אינטלקטואלי ער זה יימשך בכל חיוניותו, שכן מצד אחד הוא אך עשוי לעודד את ההבנה ההדדית, ומצד שני אין כמוהו לחשיבות בקביעת דיוקנה הרוחני של פולין.

(מתוך, פשגלונד קולטוראלני)